

راهکارهای تقویت فرهنگ معنویت در نسل جوان، توسط خانواده

مینا اشرفی^۱

چکیده

فرهنگ، مقوله‌ای است گسترده و یکی از مهم‌ترین عامل سازنده هویت جوان است. معنویت به مجموعه صفات و ویژگی‌هایی در انسان گفته می‌شود که انسان را به پروردگار نزدیک می‌نماید. در هر ملتی جوان، گران‌بهارترین سرمایه آن ملت است و آینده هر ملت و جامعه، بسته به عملکرد جوانان آن ملت دارد. در این پژوهش به راهکارهایی تقویت فرهنگ معنویت در جوانان، توسط خانواده پرداخته شده است. روش این پژوهش، توصیفی-تحلیلی و با توجه به آیات و روایات و بیانات مقام معظم رهبری و با اشاره به بیانیه‌ی گام دوم، در بخش معنویت و اخلاق است. در این تحقیق به دو راهکار معنویت‌افزایی توسط رفتار عملی و رابطه معرفتی پرداخته شده است. در راهکار تقویت معنوی جوان با رفتار عملی عوامل همچون جلب اعتماد جوان، همراهی علم و عمل، درک جوان و نیکی به آن و... و نیز در تقویت معنوی با رابطه معرفتی عواملی مانند تقویت فرهنگ معنویت توسط خانواده، بیان بایدهای ارزشی شریعت‌محور دخیل هستند.

کلیدواژه: فرهنگ، معنویت، نسل جوان، خانواده.

^۱. طلبه سطح ۲ مدرسه علمیه ی الزهرا شهرری: heydar13751396@gmail.com

مقدمه

فرهنگ را مجموعه آداب و رسوم جامعه می‌نامند که از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد و دوره‌ی جوانی، یکی از مهم‌ترین و سرنوشت‌سازترین دوران عمر انسان است. در این دوره شخصیت فرد را به شکل‌گیری قرار گرفته و اطرافیان نقش بسزایی در تقویت روحیه‌ی معنوی فرد دارند. در این میان خانواده رکن اصلی در این تربیت محسوب می‌شوند. اهمیت این موضوع از آنجایی مطرح می‌شود که با مادی‌گرا شدن جامعه امروزی و جنگ‌های نرم و تهاجم‌های فرهنگی که پی‌درپی جوانان را که ذخایر ملی هستند را تهدید می‌کنند، باید اعتقاد جوان آن‌قدر تقویت شود که این افکار و موج‌های مخرب غربی کمترین آسیب را به آن‌ها برساند و با ارائه راه کارهایی جای خالی برای نفوذ این امواج منفی پر شود. در این پژوهش با توجه به آیات و روایات و با توجه به بیانیه‌ی گام دوم انقلاب اسلامی و بیانات دیگر معظم له سعی بر ارائه‌ی راهکار مؤثر برای تقویت فرهنگ جوانان توسط خانواده شده است.

پیشینه‌ی این موضوع از زمان دیرینه است. راهکارهای پرورش معنویت در نسل جوان در همه‌ی عرصه‌ها محل بحث بوده است و این موضوع مورد مذاقه پیامبر صلوات‌الله‌علیه نیز بوده است. بعد از آن می‌توان از آثار پژوهشگران اسلامی نام برد. افراد بسیاری به مسائل جوانان پرداخته‌اند که عبارت‌اند از کتاب *احیاء العلوم و کیمیای سعادت* که ششم هجری تألیف شده و نویسنده این کتاب امام محمد غزالی است که معرفت را در چهار چیز بیان کردند، ولی دارای مطالب کلی است که به صورت جزئی به قشر جوانان پرداخته نشده است.

پایان‌نامه «بررسی موانع تربیت انسان از دیدگاه اسلام» به نگارش زهره ساده به بیان موانع تربیت از دیدگاه آیات و روایات برای انسان‌ها پرداخته شده. اما پژوهش حاضر نه تنها از موانع نامی نبرده، بلکه به راهکارهای تقویت فرهنگ معنویت در «جوان» پرداخته شده است.

پایان‌نامه «ایجاد فرهنگ معنویت» توسط نسرين سرخول نگاشته شده است. در این پایان‌نامه، به‌صورت کلی به ایجاد فرهنگ معنویت پرداخته‌شده و مطالب آن در رابطه با نسل جوان کوتاه و مؤثر است.

مقاله «شناخت جریان معنویت جویی و شاخه‌های معنویت نوظهور» به نگارش حمیدرضا مظاهری سیف به‌صورت خلاصه در رابطه با معنویت سخن گفته ولی راهکاری برای ایجاد این معنویت بیان نکرده است. اما در پژوهش حاضر سعی بر بررسی راهکارهای ترویج معنویت از منظر اسلام و با توجه به بیانات مقام معظم رهبری است که پژوهشی که نام‌برده شد از این مطالب تهی است.

۱. مفهوم‌شناسی

۱-۱. فرهنگ

واژه‌ی فرهنگ در فارسی معادل کلمه "ثقافه" در عربی است.^۱ واژه فرهنگ از دو بخش "فر" پیشاوند است و "هنگ" از ریشه‌ی "تنگ" اوستایی به معنای کشیدن و فرهیختن.^۲ فرهنگ یا فرهنگ به معنای ادب و تربیت است و به معنای دانش و معرفت نیز آمده است. لذا سازمانی که امور تعلیم و تربیت افراد مملکت را برعهده دارد، وزارت فرهنگ نامیده می‌شود. فرهنگ بر آداب و رسوم نیز اطلاق شده است.^۳ هم‌چنین در فرهنگ عمید آمده است: فرهنگ یعنی علم، دانش، ادب، معرفت، تعلیم و تربیت، آثار علمی و ادبی یک قوم یا ملت.^۴ در معانی اصطلاحی فرهنگ تعاریف گوناگونی ذکر شده از جمله: فرهنگ عبارت است از «مایه‌های فکری و ارزشی که در رفتار اختیاری و اجتماعی انسان اثر می‌گذارد»^۵؛ و نیز «مجموعه‌ای هماهنگ

۱. سیاح، فرهنگ بزرگ جامع نوین، ج ۱، ص ۱۷۸.

۲. دهخدا، فرهنگ دهخدا، ج ۱، ص ۱۵۱۰۹.

۳. معین، فرهنگ معین، ج ۲، ص ۲۵۳۸.

۴. عمید، فرهنگ عمید، ص ۸۱۶.

۵. مصباح یزدی، تهاجم فرهنگی، ص ۲۲.

از دانش‌ها ارزش‌ها و هنجارهای انسانی است که به صورت نمادهای گوناگون در عرصه‌های سخت‌افزاری اجتماع انسان و امور مربوط به تمدن ظهور می‌یابد و به نسل‌های بعدی منتقل می‌شود.^۱

مفهوم معنویت

معنویت «منسوب به معنی» مربوط به باطن و درون، مربوط به فکر، عقل یا احساس درونی مقابل صوری است.^۲ حقیقت و راستی و اصلی و ذاتی و مطلق باطنی و روحانی^۳ "منسوب به معنی" ضد لفظی، حقیقی و راست و اصلی و ذاتی و مطلق باطنی و روحانی^۴. "منسوب به معنی" مربوط به معنی، باطنی و حقیقی مقابل مادی، ظاهری و صوری.^۵

معنویت در اصطلاح به معنای ایمان به خدا سرسلسله همه معنویات و فضایل اخلاقی و معنوی است. اگر جامعه‌ی انسانی و افراد آن به مرحله‌ای برسند که خودپرست، خودخواه و سودجو نباشند، تعصب نژادی، منطقه‌ای و حتی مذهبی نداشته باشند، این نیست‌ها معنویت به حساب می‌آیند.^۶ همچنین «معنویت مجموعه صفات و اعمالی است که حال و شور و جاذبه‌های قوی و شدید و درعین حال منطقی و صحیح را در انسان به وجود می‌آورد تا او را در رسیدن به خدای یگانه به‌طور اعجاب‌آوری پیش ببرد. این حالت درونی به واسطه زمینه‌سازی‌های مختلف در انسان پدید می‌آید و بسته به شدت و ضعف آن، سرعت و میزان قرب الی الله پدید می‌یابد»^۷.

از منظر مقام معظم رهبری، فرهنگ به معنای «جهت دهنده‌ی ذهنیت‌های انسان و عامل اصلی و تعیین کننده‌ی رفتارهای فردی و اجتماعی است و می‌تواند زمینه‌ی مناسب را برای شکوفایی

^۱. خسروپناه، جریان شناسی ضدفرهنگ‌ها، ص ۲۷.

^۲. انوری، فرهنگ بزرگ سخن، ص ۱۸۲.

^۳. سیاح، فرهنگ بزرگ جامع نوین، ص. ۷۵۹.

^۴. دهخدا، فرهنگ دهخدا، ج ۱۳، ص ۱۸۷۱.

^۵. معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۴، ص ۴۲۴۴.

^۶. مطهری، مجموعه آثار، ص ۳۳۳.

^۷. امام خمینی (ره)، صحیفه نور، ص ۳۶۱.

استعدادها و توانایی های یک ملت به وجود آورد.^۱»

راهکارهای تقویت فرهنگ معنویت توسط خانواده

راهکارهای تقویت فرهنگ معنویت توسط خانواده، مصادیق متعددی دارد. در این پژوهش در مجال مقاله به مهم‌ترین این تقویت فرهنگ اشاره خواهد شد.

۱. معنویت‌افزایی توسط رفتار عملی

۱-۱. جلب اعتماد جوان

والدین در قدم ابتدایی باید اعتماد فرزند را به خود جلب نمایند یا به عبارت الاخری اعتمادسازی نمایند، و با لسانی لَین و عمل نیک به او بفهمانند که موفقیت او برایشان حائز اهمیت است. جوان پس از درک و باور این موضوع با آن‌ها همراه می‌شود. این اعتمادسازی نیازمند پرورش و مهارت افزایی والدین در خویش است.

۱-۲. همراهی علم و عمل

التزام علم و عمل به این معناست که آنچه والدین به صورت شفاهی و کلامی توصیه می‌کنند در مقام عمل نیز پایبند و ملتزم به آن باشند. تأثیری که رفتار والدین بر فرزند می‌گذارد هیچ‌گاه گفتار نمی‌تواند بگذارد. امیرمؤمنان علی (علیه السلام) در حکمت ۹۲ می‌فرماید:

«أَوْضَعُ الْعِلْمَ مَا وَقَفَ عَلَى اللِّسَانِ وَ أَرْفَعُهُ مَا ظَهَرَ فِي الْجَوَارِحِ وَ الْأَرْكَانِ؛ پست‌ترین مرحله علم آن است که تنها بر زبان باشد و برترین آن، آن است که در اعضا و ارکان وجود انسان آشکار گردد». اصل عامل بودن مهم‌ترین اصل در برقرار کردن رابطه با جوان است. چون یکی از ابزارهای یادگیری جوان سرمشق‌گیری و الگوگیری است، افراد و والدین بسیاری وجود دارند که درباره فضائل اخلاقی

^۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگ: ۱۳۷۸/۰۹/۲۳

^۲. دشتی، نهج‌البلاغه، ح ۹۲.

نتیجه‌گیری

فرهنگ، مقوله‌ای بسیار گسترده است و عامل سازنده هویت فردی و اجتماعی است. از آنجایی که نیروی جوان نه تنها از سرمایه‌های عظیم هر ملت و مملکتی است که از نعمت‌های پراج خداست. لذا همه توجهات باید به سمت جوان مملکت معطوف بشود. آموزش نکات مهم و کلیدی در دوران جوانی یکی از مهم‌ترین مسئولیت‌های هر ملتی است؛ چراکه جوانی دوره‌ای است که در آن علوم و فنون ثبوت و رسوخ بیشتری در جوان دارد. با بیان بایدها و نبایدهای رفتاری و عمل جوان به آن‌ها شخصیت وی به عنوان فردی مؤثر در جامعه شکل می‌گیرد. نباید استعدادها و گرایش‌های معنوی جوان نادیده گرفته شود. نفس او پاک و عاری از هرگونه ناملایماتی است. باید اجازه داد طبق فطرتش زندگی کند و مانع رشد او نشوند، بلکه برای تسریع روند رشد وی با ارائه الگوهای مناسب در این مسیر سرنوشت‌ساز او را یاری نمود؛ چراکه شخصیت جوان در این دوره شکل می‌گیرد و با شکل‌گیری درست این شخصیت، آینده وی تضمین می‌شود. چه بسا همین جوانان پرورش‌یافته بتوانند جوانان دیگر را به راه راست هدایت نموده و به‌مرور جامعه را به رشد و تعالی برسانند. ازجمله راهکارهای تقویت فرهنگ معنویت در نسل جوان توسط خانواده، می‌توان به این موارد اشاره نمود:

الف) معنویت‌افزایی توسط رفتار عملی. ب) معنویت‌افزایی توسط رابطه‌ی معرفتی.

الف) معنویت‌افزایی توسط رفتار عملی از طریق:

جلب اعتماد جوان؛ همراهی علم و عمل؛ درک جوانان و نیکی به آنان؛ تشویق جوانان به معنویت؛ شکوفاسازی گرایش جوانان توسط خانواده. چراکه فطرت انسان‌ها و به‌خصوص جوانان پاک است و باید زمینه‌هایی درست فراهم شود تا استعدادها و گرایش‌های پاک او که از سرشتش نشأت گرفته و شکوفا شود، و فراهم‌سازی این زمینه‌ها در مرحله اول بر عهده خانواده است.

ب) معنویت‌افزایی توسط رابطه‌ی معرفتی از طریق:

۱. تقویت فرهنگ معنویت توسط خانواده

۲. بیان بایدهای ارزشی شریعت محور برای جوان؛ تا جوان بایدها و نبایدها را توسط خانواده بشناسد

و عمل والدین را مشاهده نموده و با این فرهنگ رشد کند.

۳. آشنایی جوانان با توحید و بیان آثار دنیوی و اخروی معنویت؛ که او بداند معنویت و ایمان در هر

دوعالم باعث سعادت خواهد شد.

منابع و مآخذ

- قرآن کریم.
- نهج البلاغه.
- ۱. ابن ابی الحديد، شرح نهج البلاغه، محققين: محمد ابوالفضل ابراهيم، بی جا: نشر دار الحیاء التراث العربی، بی تا.
- ۲. ابن ابی جمهور، محمد بن زین الدین، عوالی العالی العزیزیه فی احادیث الدینیّه، بی جا: سیدالشهداء، ۱۴۰۳ ه.ق.
- ۳. ابن شعبه حرانی، حسن بن علی، تحف العقول، قم: جامعه مدرسین، چاپ دوم، ۱۳۶۳ ه.ش.
- ۴. ابن طاووس، علی بن موسی، طرف من انباء و المناقب، مشهد: چاپ اول، تاسوعا، ۱۴۲۰ ه.ق.
- ۵. امام خمینی، صحیفه نور، با مقدمه ای از علی خامنه ای، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۶۱ ه.ش.
- ۶. آمدی تمیمی، عبدالواحد بن محمد، غرر الحکم و درر الکلم، مصحح: مهدی رجایی، قم: دارالکتاب الاسلامی، بی تا.
- ۷. انوی، حسن، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: چاپخانه مهارت، انتشارات سخن، چاپ چهارم، ۱۳۸۶ ه.ش.
- ۸. بانکی پورفر، امیرحسین، تعلیم و تربیت از دیدگاه مقام معظم رهبری، تهران: نشر تربیت اسلامی وزارت آموزش پرورش، چاپ اول، ۱۳۸۰ ه.ش.
- ۹. بخشیان، ابوالقاسم، پرواز در فضای جوانی، قم: مؤسسه المحبین، چاپ اول، ۱۳۸۱ ه.ش.
- ۱۰. بهرمان، نسترن، الزامات اخلاقی برخاسته از ایمان به معاد از منظر نهج البلاغه، تهران: دانشگاه قرآن و حدیث پردیس تهران، ۱۳۹۷ ه.ش.
- ۱۱. پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران: نشر دنیای دانش، بی تا.
- ۱۲. پورامینی، محمدباقر، پیامبر و جوان امروز، قم: کتابخانه طاهرا، ۱۳۸۸ ه.ش.
- ۱۳. پورعلی فرد، محمد مهدی، ۱۳۷۹، روش تربیت دینی جوان و نوجوان، تهران: انتشارات شاکر؛ چاپ اول، بی تا.

۱۴. جعفر بن محمد، مصباح الشریعه و مفتاح الحقیقه، ترجمه: حسن مصطفوی، تهران: انجمن اسلامی حکمت و فلسفه ایران، ۱۳۶۰ ه.ش.
۱۵. حر عاملی، محمد بن حسن، تفصیل وسائل الشیعه، قم: مؤسسه آل بیت، ۱۴۰۹ ه.ق.
۱۶. حرانی، حسن بن شعبه، تحف العقول عن آل رسول (علیهم السلام)، ترجمه: محمد باقر کمره‌ای و تصحیح علی اکبر غفاری، تهران: انتشارات کتابچی، چاپ ششم، ۱۳۷۶ ه.ش.
۱۷. خسرو پناه، عبدالحسین، جریان شناسی ضد فرهنگ‌ها، قم: انتشارات تعلیم و تربیت اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۸۹ ه.ش.
۱۸. دشتی، محمد، نهج البلاغه، قم: مؤسسه انتشارات مشهور، چاپ یازدهم، ۱۳۸۰ ه.ش.
۱۹. دهخدا، علی اکبر، فرهنگ دهخدا، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۸۶ ه.ش.
۲۰. دهقانی اشکذری، علی محمد، اسلام و جوانان و تربیت اخلاقی از دیدگاه اسلام، قم: چاپ اول، انتشارات احمدیه، ۱۳۸۳ ه.ش.
۲۱. راوندی، قطب الدین، الدعوات، قم: دارالحدیث، بی تا.
۲۲. سادات، محمد علی، راهنمایی پدران و مادران، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۴ ه.ش.
۲۳. سیاح، احمد، فرهنگ بزرگ جامع نوین، تهران: انتشارات اسلام، چاپ هفتم، بی تا.
۲۴. شرفی، محمدرضا، دنیای نوجوان، چاپ هجدهم، تهران: ناشر منادی تربیت، ۱۳۹۴.
۲۵. شریف الرضی، محمد بن حسن، نهج البلاغه، مصحح: فیض الاسلام، قم: هجرت، چاپ اول، ۱۴۱۴ ه.ق.
۲۶. شعیری، محمد بن محمد، جامع الاخبار، نجف: مطبع الحیدریه، بی تا.
۲۷. طوسی، امالی، امالی، مترجم: صادق حسن زاده، قم: نشر اندیشه هادی، چاپ اول، ۱۳۸۸ ه.ش.
۲۸. عارف صداقت، محمد، جوان و جوانی در سیره اهل بیت (علیهم السلام)، قم: چاپخانه جامعه المصطفی، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه.ش.
۲۹. علامه مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، بیروت: انتشارات الوفاء چاپ سوم، ۱۴۰۳ ه.ق.
۳۰. علی بن الحسین، صحیفه سجاده، ترجمه: حسین انصاریان، تهران: پیام آزادی، ۱۳۷۴ ه.ش.
۳۱. عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران: انتشارات معین، چاپ اول، ۱۳۸۱ ه.ش.
۳۲. فلسفی، محمد تقی، گفتار فلسفی جوان از نظر عقل و احساسات، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ نهم، ۱۳۸۸ ه.ش.

۳۳. فوتتا، دیوید، **روان‌شناسی دین و معنویت**، مترجم: ساوار، چاپ اول، نشر ادیان، ۱۳۸۵ ه.ش.
۳۴. قرائتی، محسن، **تفسیر نور**، تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن، چاپ یازدهم، ۱۳۸۳ ه.ش.
۳۵. قمی، عباس، **سفینه البحار و مدینه الحکم و الآثار**، قم: موسسه انتشارات فراهانی، ۱۳۷۳ ه.ش.
۳۶. کلینی، ابوجعفر محمد بن یعقوب، **الکافی**، تصحیح و تعلیق: علی‌اکبر غفاری، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸ ه.ق.
۳۷. لیثی واسطی، علی‌بن محمد، **عیون الحکم و المواعظ (للیثی)**، قم: چاپ اول، دارالحديث، ۱۳۷۶ ه.ش.
۳۸. محمدحسین، علامه طباطبایی، **قرآن در اسلام**، قم: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ پنجم، ۱۳۷۰ ه.ش.
۳۹. محمدی ری‌شهری، محمد، **میزان الحکمه**، قم: انتشارات مکتب الاعلام الاسلامی ۱۳۶۳ ه.ش.
۴۰. مصباح یزدی، محمدتقی، **تهاجم فرهنگی**، قم: انتشارات موسسه آموزش و پژوهش امام خمینی (ره)، چاپ دهم، ۱۳۸۷ ه.ش.
۴۱. مطهری، مرتضی، **مجموعه آثار**، تهران: انتشارات صدرا، چاپ اول، ۱۳۶۹ ه.ش.
۴۲. معین، محمد، **فرهنگ فارسی معین**، تهران: چاپ دیبا، چاپ دوم، بی‌تا.
۴۳. یعقوبی، احمد بن اسحاق، **تاریخ یعقوبی**، ترجمه محمد بن ابراهیم، تهران: شرکت انتشارات علمی فرهنگی، چاپ یازدهم، ۱۳۸۹ ه.ش.

مقالات:

۴۴. اسلامی‌نسب، محمدعلی، "رابطه دین و دنیا"، مجله حکومت اسلامی، شماره ۲۱، ۱۳۸۰ ه.ش.
۴۵. پاک‌نیا، عبدالکریم، **منشور نسل جوان در سیره امام صادق (علیه السلام)**، مجله مبلغان، شماره ۱۴۲۴، ۲۴ ه.ق.

سایت:

امین ترابی، نشریه حدیث زندگی بهمن ۱۳۹۲: www.al-shia.org
<http://farsi.khamenei.ir/message-content?id.>